RESTAURÁTORSKÁ ZPRÁVA

NÁSTĚNNÁ MALBA NA ZÁMKU KÁCOV

Místnost v přízemí jihozápadní části hlavní budovy

Karel Josef Moravini

Akademie výtvarných umění v Praze
Ateliér restaurování výtvarných děl malířských a polychromované plastiky
škola Adama Pokorného

2022–2025

avu

RESTAURÁTORSKÉ PRÁCE NA NÁSTĚNNÉ MALBĚ V INTERIÉRU PŘÍZEMÍ JIHOZÁPADNÍ ČÁSTI HLAVNÍ BUDOVY NA ZÁMKU KÁCOV

ZÁKLADNÍ ÚDAJE O DÍLE

Autor:	K. J. Moravini
Datace:	1729
Lokalizace restaurovaného úseku:	přízemní místnost
Technika:	kombinovaná technika fresco - secco
Majitel:	soukromý
zahájení restaurátorského zásahu:	2023
ukončení restaurátorského zásahu:	2025
Laboratorní průzkum:	Ing. Lenka Zamrazilová
Vedoucí pedagog:	prof. MgA. Adam Pokorný, Ph.D.
Restaurovali:	Studenti ateliéru restaurování malby a polychromované plastiky, škola Adama Pokorného, Akademie výtvarných umění v Praze
odborný dohled:	odb. as. MgA. David Hrabálek, ak. mal. Markéta Pavlíková, Ph.D.

2/ POPIS OBJEKTU

Raně barokní zámek v Kácově z poloviny 17. stol. je umístěný v blízkosti protékající řeky Sázavy na místě bývalé
tvrze. Do dnešní barokní podoby byl přestavěn v letech 1726 – 1733. V současnosti je rekonstruovaný zámek v soukromém vlastnictví. Nejvýznamnější majitelkou byla Anna Marie Toskánská (1672 – 1741), která zámku vtiskla podobu severoitalského šlechtického sídla. Přestavbou pověřila stavitele Václava Špačka.
Zámek je obdélná stavba završená světlíkem, pronikajícím hmotou budovy. Západní a východní stranu uzavírají risality. Všechna patra mají obdobně řešený půdorys – jedná se o trojtakt s ústřední chodbou. Součástí zámeckého komplexu je arkádová chodba, propojující západní část zámku s kostelem Narození Panny Marie. Do jižní části přízemí byly soustředěny hlavní reprezentativní místnosti, v západním risalitu se nachází zámecká kaple, která je společně s takzvaným Modrým salonkem nejhodnotnější částí interiéru. V těchto místnostech se nachází nejkomplexnější odkrytá původní barokní malířská a štukatérská výzdoba.
Během 19. a 20. století probíhaly v interiéru průběžné stavební úpravy, přizpůsobující si původní dispozice barokních místností ubytovacím a pracovním účelům. Tyto změny neblaze zredukovaly rozsah intaktního zdiva
i s případnou štukovou či malířskou výzdobou. Rovněž byly zazděny a zarovnány původní fabionové stropy. Podle stavebního průzkumu byla výška místností snížena přibližně o půl metru, což dokládají dochované fabionové stropy v místnostech v severním průčelí.

Nástěnná výzdoba zámku

V interiéru celého zámku probíhá od roku 2018 odkryv původní barevné úpravy z doby zásadní přestavby zámku v polovině 18. století. Množství neodkrytých nástěnných kompozic dokládá sondážní průzkum. Až na východní
a západní risality s přilehlými prostory zůstávají malby skryty pod souvrstvím pozdějších přemaleb. Nejstarší dochovaná malířská a dekorativní výzdoba pochází od dvou souběžně působících malířů. Autorem výzdoby zámeckého exteriéru byl v letech 1727 – 1731 František Cízar, který je autorem i osmi slepých falešných oken s motivy dam
a kavalírů a obdobně provedených falešných dveří uvnitř zámku.

Zásadním autorem takřka kompletní malířské úpravy interiéru je pražský umělec Karel Josef Moravini, jehož působení na zámku je doloženo v letech 1728 – 1729. Jeho odkryté nástěnné malby se nacházejí v zámecké kapli a v tzv. Modrém salonku. Tato místnost se nachází ve východním risalitu přízemí zámku a disponuje stropní freskou a celoplošnou malbou na stěnách. Moravini na ní zpodobnil iluzivní architekturu ústící v pohled na otevřené nebe, v jehož středu se nachází dvojice ženských postav s andílky a florálními motivy. Iluzivní římsa v nárožích nese medailony s alegoriemi ročních období. Stěny znázorňují iluzivní architekturu, v jejíchž arkádách jsou namalovány bohatá květinová zátiší a antické mramorové busty.

Majitelka Anna Marie Toskánská svěřila Moravinimu provedení nástěnných maleb i na svých dalších zámcích
v Hostivicích a v Zákupech. V hale hostivického zámku vytvořil malbu s námětem bitvy na Bílé hoře. Smlouva k ní byla uzavřena roku 1734. Typologie postav a vybrané motivy jsou inspirovány malířskou výzdobou kostela Panny Marie Vítězné na Bílé Hoře od Václava Vavřince Reinera, Jana Adama Schöpfa a Kosmy Damiána Asama. Existuje předpoklad, že Moravini působil v okruhu těchto malířů.

3/ LOKALIZACE DÍLA

Nástěnná malba se nachází v postranní místnosti, situované v přízemí jižního traktu zámecké budovy. Čtvercový prostor disponuje vstupem ze severní strany. Jižní stěna místnosti je segmentována třemi okny. Kolem vnějšího okraje okenních špalet probíhá červené rámování, vnitřní část špalet byla zdobena ornamentálními motivy. Obě podélné stěny mají ve střední části vstupy do vedlejších místností. Jsou zachovány v originální dispozici, dokladem je lemování iluzivní architekturou,související s původní malířskou výzdobou. Místnost byla opatřena

celoplošnými nástěnnými výjevy se spodním pásovým dekorem. Malby byly provedeny roku 1729 malířem Karlem Josefem Moravinim s pomocníky. Barokní výmalba byla v průběhu dalších etap překryta souvrstvím druhotných přemaleb.

4/ POPIS DÍLA

Restaurovaná místnost je orientovaná směrem na jižní část zámku u břehu protékající řeky Sázavy. Postupný odkryv jednotlivých výjevů provedli studenti restaurátorské školy Akademie výtvarných umění pod dohledem odb. as. MgA. Davida Hrabálka a ak. mal. Markéty Pavlíkové, Ph.D.

Západní strana – pravý roh

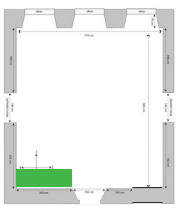
Odkrývaný výjev západní strany na pravé straně znázorňuje dvě postavy, zavěšené do sebe, umístěné do prostředí s architektonickými prvky. Jedná se o dámu ve žlutých šatech s drdolem a mašlí ve vlasech a muže v klobouku s pérem a červeném plášti. Oba stojí zády k divákovi, s gesty, ukazujícími do krajiny. Zadní plán kompozice představuje krajinu s horizontem a modrou oblohou s červánkovými mraky. V levé části je zobrazen zámek, oddělený od předního plánu vodní plochou s lodičkou v dálce. V popředí je skála, na níž stojí socha Herkula s kyjem a se psem u nohou. Před skálou je vodotrysk, rákosí a dvě labutě. Obraz je vsazen do iluzivního rámu.
Do výšky cca 70 cm dosahuje od podlahy dekorativní pás s ornamentálními motivy. Dekor je namalovaný ve třech základních tónech růžové, žluté a zelené. Motiv je usazen na růžovém pozadí a je rámován žlutým, iluzivně vyvedeným, pravidelným rámem po všech stranách. Ve středu motivu je zelený kosočtverec s květinou, od nějž se odvíjí dekorativní žluté pásky. Motiv pásek se zrcadlově volně opakuje. Pásky jsou iluzivně stínovány tmavě červenými a temně fialovými odstíny. Na vrcholech pásek jsou naneseny nažloutle bílá světla. Po obou stranách velkého zeleného kosočtverce jsou dva menší se žlutými ovály uprostřed. Ve středové horizontální rovině zdobí dekor pás na sebe navazujících, drobných trojlistých květin směřujících od středu ven. Pás je zakončen několika tečkami.

5/ POSTUP RESTAUROVÁNÍ

Po vstupním optickém průzkumu a fotografické dokumentaci bylo přistoupeno k provedení stratigrafické sondáže a určení typu a stavu druhotných barevných vrstev. Situace byla obdobná jako na ostatních stěnách. Následovalo postupné celoplošné odstranění druhotných vápenných a hlinkových nátěrů a omítkové silnější vrstvy pomocí kladívka. Šedou vrstvu, pod kterou se nacházela původní malba, bylo nutno odstraňovat s ohledem na citlivost a subtilnost restaurované barevné vrstvy s použitím ultrazvukového skalpelu. Během odkryvu bylo nutné lokální zajištění ochrannými přelepy a zároveň nutná průběžná konsolidace podkladu narušeného četnými záseky. Na mnoha místech bzla nutná výplň dutin, podtmelování peků a zajištění roviny malby podpůrným systémem. Zároveň byla průběžně upevňována místa s uvolňující se barevnou vrstvou. Místa, kde byly zbytky hlinkové omítky ve velmi tenké vrstvě, byla zvlhčena lihovou vodou a odejmuta odválením vatou. Tyto postupy byly prováděny stejným způsobem jako na ostatních stěnách. Výraznou komplikací této stěny byla nefunkční elektroinstalace, protínající obličeje postav. Kabely se nacházely pod tvrdým cementovým tmelem, který bylo nutno odstraňovat s velkou opatrností po malých kusech, tak aby nedošlo k poškození okrajů původní omítkové vrstvy, která jevila na většině míst známky ztráty adheziva. Okraje malby bylo třeba zajistit přelepem. Jeden z náročných zásahů probíhal v centrální části nad kabelem těsně vedle postavy ve žlutých šatech, kde došlo ke ztrátě adheziva v jádrové omítce, která se vydrolila, v intonaku došlo k popraskání a nadzvednutí. Defekt byl nejprve rychle zajištěn přelepem, poté probíhala konsolidace zbytků omítky. Dále bylo třeba nanést tmel do roviny pod vrchní vrstvu, která se následně k ploše přitlačila, podtmelila a postupně vyinjektovala.
Po odstranění tmelu a upevnění okrajů bylo přistoupeno k odstranění kabelu. Dále probíhala konsolidace omítkového zdiva a po technologické pauze bylo přistoupeno k vyplnění defektu vápenným tmelem a úlomky cihel. Následoval nános jemnějšího tmelu s pačokovým nátěrem. Takto se postupovalo i u tmelení peků.

Také byla provedena sondáž do cementové přizdívky u pravého rohu. Okraj původní malby má nerovnoměrné zakončení a vede pod tmel max. 20 cm, dále už je jen cihlové zdivo. Bylo rozhodnuto o odstranění části tohoto tvrdého vyzdění, tak, aby vše probíhalo s maximálním zřetelem na citlivost originálu. Úhlovou bruskou byla hmota rozřezána na tenčí plátky, které bylo poté možno bezpečněji a snadněji odstranit pomocí kladiva a ručního sekáče. Během tohoto zásahu byla nezbytná průběžná konsolidace okrajů včetně jejich obtmelení.
Malba byla v další fázi částečně zbavena povrchových nečistot prostřednictvím PU houbiček a navlhčených nanohoubiček. Poté bylo přistoupeno k chemickému čištění malby. V různých částech malby byly metodou zábalu provedeny zkoušky s aplikací uhličitanu amonného a hydrogenuhličitanu amonného v různých koncentra v destilované vodě. Pro plošné čištění byl zvolen nasycený uhličitan amonný, aplikovaný v arbocelu po dobu 30-45 minut, podle potřeby daného místa, přes dvě vrstvy japonského papíru. Po sejmutí zábalu bylo přistoupeno ke zmýdelnění nečistot pomocí štětce či jemného kartáčku a jejich odstranění absorbčpní houbou. Tento postup zbavil malbu většiny nečistot. V některých plochách byl nanášen jako volný roztok opět přes japonský papír. Kvůli vysoké míře zpráškovatění malby některých částí bylo nutné po suchém odstranění povrchových nečistot přistoupit k plošné konsolidaci nátěrem přes japonský papír. Jako konsolidanty byly používány látky Sebosil a Calosil E25 s technologickými pauzami. Po konsolidaci bylo možné přejít na další čištění s uhličitanem.
Tmelení defektů a peků probíhalo stejným způsobem jako na ostatních stěnách. Do hlubších míst byl použit hrubší vápenný tmel do úrovně renesanční omítky. Do úrovně malby byl nanesen jemnější tmel s nátěrem pačoku. Na závěr byly tmely retušovány rozpoznatelnou retuší akvarelovými a kvašovými barvami. První byl nanesen neutrální tón. Poté bylo vrstvením lazurných tónů nátěrem a tupováním dosaženo tónu lokálního. Konečná podoba retuše byla vyvedena jemnými svislými čárkami, jimiž byl vytvořen jemný rastru a tím zaručena rozpoznatelnost retuše. Nejnáročnější zde byly rekonstrukce v místech defektu po elektroinstalaci.

Stav před restaurováním, viditelné světlo VIS
rozměry: 345 x 352 cm

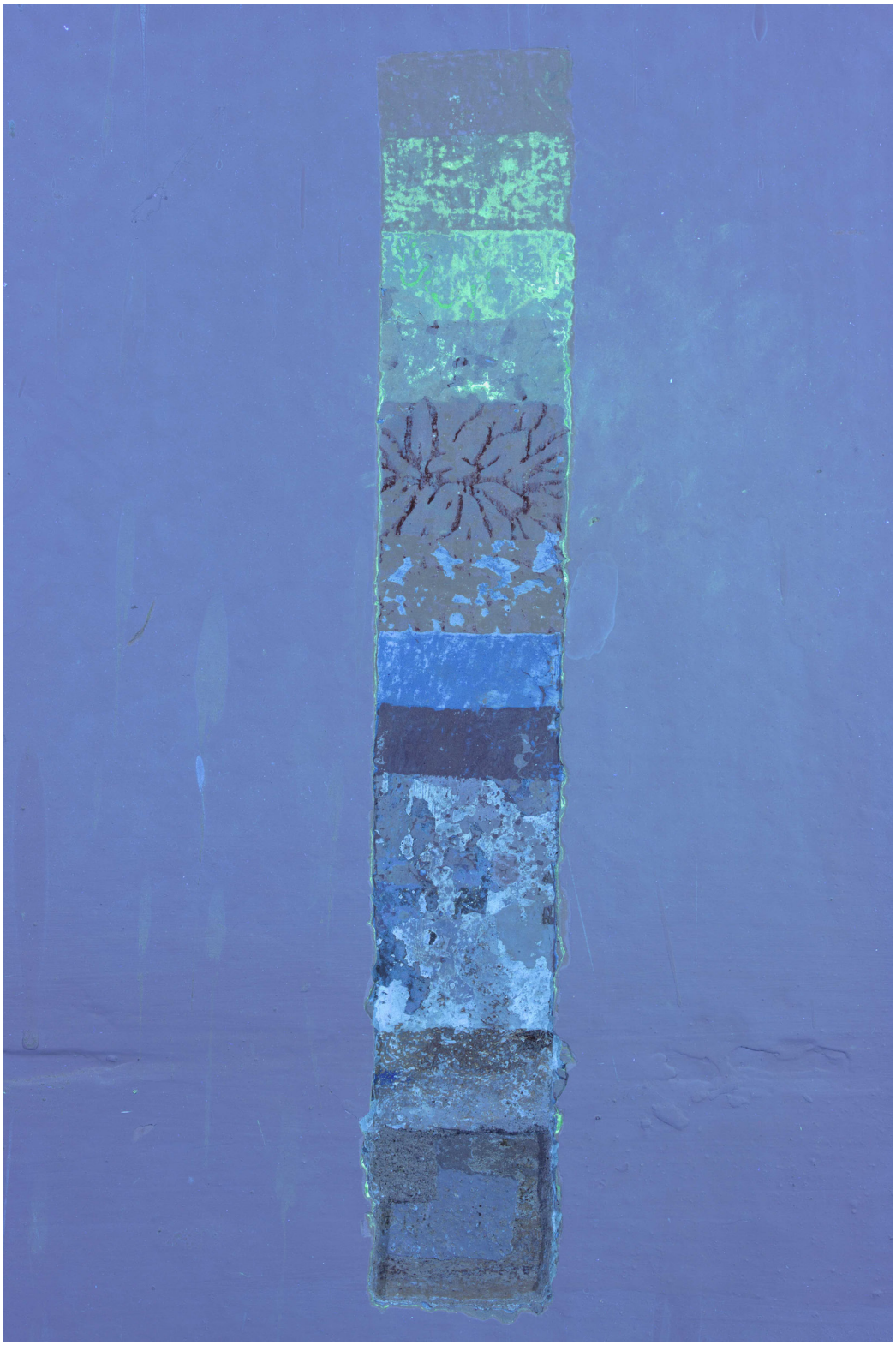
ZÁPADNÍ STĚNA - PRAVÝ VÝJEV

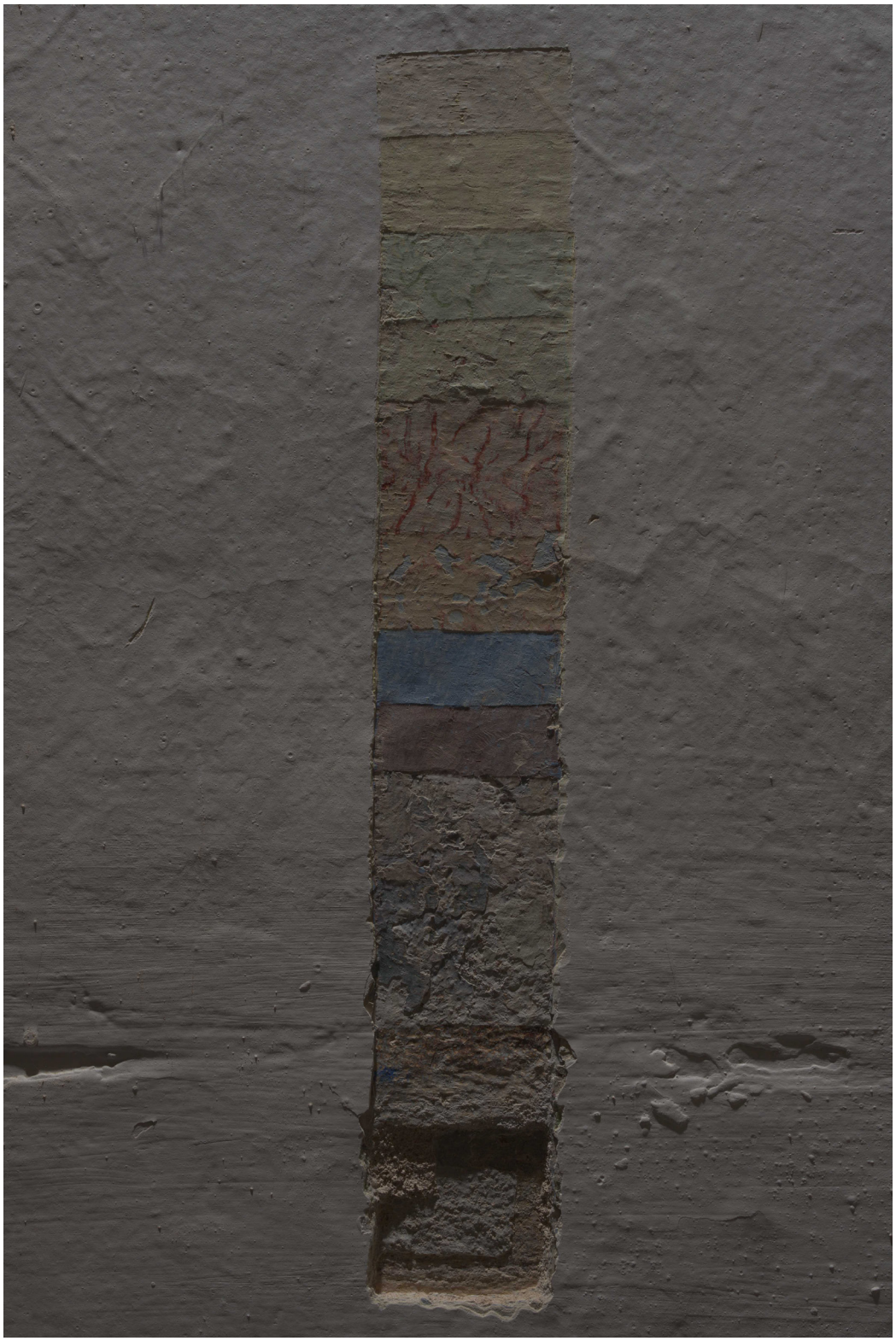
Stratigrafické a páskové sondy, viditelné světlo VIS

Detail stratigrafické sondy, VIS

Detail stratigrafické sondy, UVL

Detail stratigrafické sondy, razantní boční nasvícení

Rozšířené sondy , snímání / VIS

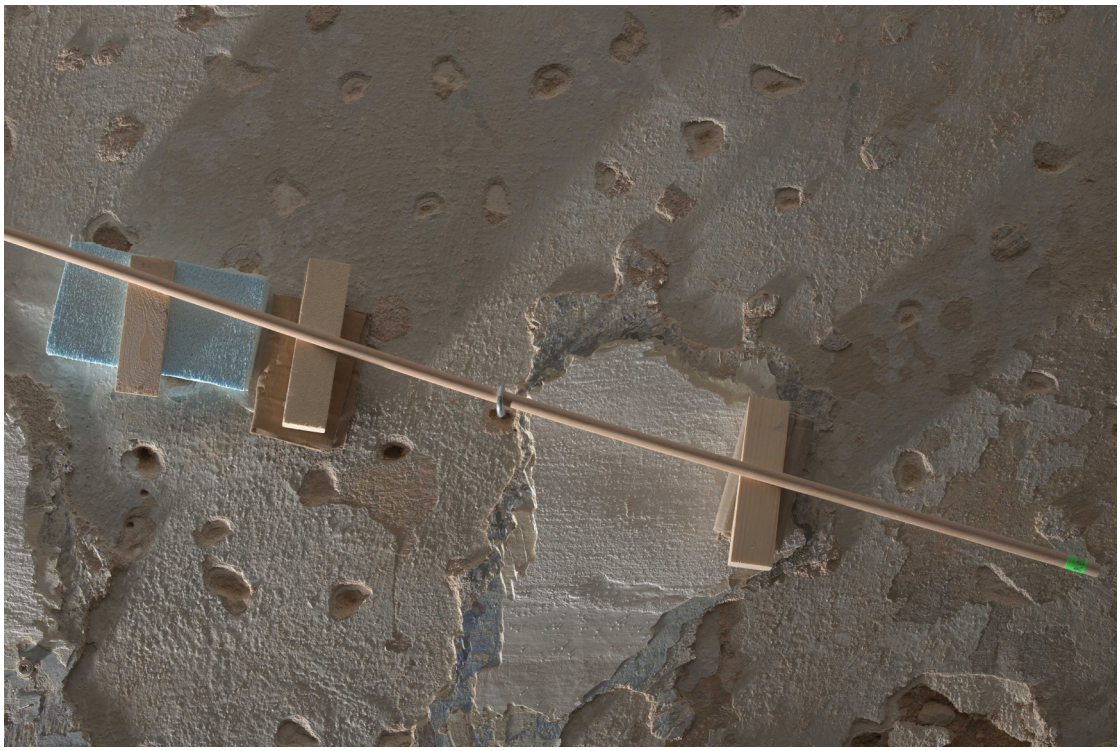

Levá část stěny v průběhu snímání nepůvodní omítkové vrstvy a upevňování defektů, VIS

Pravá část stěny v průběhu snímání nepůvodní omítkové vrstvy a upevňování defektů, VIS

Aplikace přelepu, VIS
Konstrukce navrácení kriticky uvolněných míst, VIS

Zpevňovvání sypké omítky pomocí 1 % sebosilu, VIS
Vyplňování dutin ledanem, VIS

Odstraňování vápenného tmelu pomocí ultrazvukového sklapelu, VIS
Defekt po odstranění tmelu, VIS

Cementový tmel, detail, VIS
Odstraňování cementového tmelu pomocí ultrazvukového skalpelu, VIS

Detail prasklin v pravém horním rohu výjevu, VIS

Zazdívání hadiček pro injektáž, VIS

Předvlhčování dutiny pomocí ethanolové vody, VIS

Injektáž ledanu, VIS

Detail nadzvednuté malby, VIS
Nadzvednutá malba z podhledu, chybějící jádrová omítka, VIS

Podtmelování nadzvednuté malby, VIS
Defekt po podtmelení a upevnění ledanem, VIS

Injektáž ledanu, VIS

Detail uvolněného fragmentu malby navráceného na původní místopomocí podtmelení a injektáže ledanu, VIS

Snímání šedé vápenné vrstvy pomocí ultrazvukového sklapelu, VIS

Odstraňování betonové přizdívky, VIS

Odstraňování betonové přizdívky, VIS

Odstraňování zbytků betonové přizdívky, VIS

Podtmelení uvolněného okraje malby v pravém dolním rohu s hadičkami pro injektáž ledanu, VIS

Tmelení defektu u pravého okraje výjevu, VIS

Vyzdívání defektu po elektřině, VIS

Injektáž ledanu v oblasti portrétu, VIS

Aplikace iontoměniče, VIS

Aplikace iontoměniče, VIS

Sonda pod přizdívku, VIS

Sonda pod přizdívku, VIS

Zkoušky suchého čištění, VIS

Sonda suché čištění, VIS

Snímání povrchových nečistot hydrogenuhličitanem amonným aplikovaným pomocí zábalu, VIS

Snímání povrchových nečistot hydrogenuhličitanem amonným aplikovaným pomocí zábalu, VIS

Průběh čištění, VIS

Průběh čištění, VIS

Celek po vyčištění a hloubkovém tmelení, VIS

Celek po retuši, VIS

Sondy z předchozího restaurátorského průzkumu

Páskové a stratigrafické sondy

Tmely

Dutiny

